

ХАРКІВСЬКА ДЕРЖАВНА АКАДЕМІЯ ДИЗАЙНУ І МИСТЕЦТВ

Факультет	Образотворче мистецтво	Рівень вищої освіти	перший (бакалаврський)
Кафедра	Кафедра теорії і історії мистецтв	Рік навчання	3
Галузь знань	02 Культура і мистецтво	Вид дисципліни	Нормативна
Спеціальність	023 Образотворче мистецтво, декоративне мистецтво, реставрація	Семестри	6

ІСТОРІЯ ЗАРУБІЖНОГО МИСТЕЦТВА

Семестр 6 (2021-2022 навчальний рік)

Викладач **Чечик Валентина Вікторівна**, доцент, кандидат мистецтвознавства (лекційні та практичні (семінарські) заняття)

Е-mail valentyna.chechyk@yahoo.com

Заняття Семестр 6 (2021-2022 навчальний рік)

3-й рік навчання

Змішана форма навчання: аудиторна (3 корпус, галерея) або дистанційна (онлайн у Zoom та/або GoogleMeet)

Кожного тижня

Адреса Кафедра ТІМ, ауд. 205, поверх 2, корпус 3, вул. Мистецтв 11
Телефон 057 706-02-81 (кафедра)

Затверджено на засіданні кафедри ТІМ
Протокол № 1 від 31 серпня 2021 р.

ПЕРЕДУМОВИ ВИВЧЕННЯ ДИСЦИПЛІНИ

Знання з історії зарубіжного мистецтва, світової культури, міфології тощо відповідно програмам першого й другого років навчання

НАВЧАЛЬНІ МАТЕРІАЛИ

Альбоми, підручники, монографії з історії образотворчого мистецтва, ілюстративний матеріал згідно тем дисципліни, сайти провідних музеїв світу.

ПОСИЛАННЯ НА МАТЕРІАЛИ

Колекції творів мистецтва першої половини XIX ст. – початку XX ст. в фондах провідних музеїв світу:

Musée du Louvre (Париж) <https://www.louvre.fr/>

The British Museum (Лондон) <https://www.britishmuseum.org/>

Tate Britain (Лондон) <https://www.tate.org.uk/visit/tate-britain>

Tate Modern (Лондон) <https://www.tate.org.uk/visit/tate-modern>

Victoria and Albert Museum (Лондон)

<https://www.vam.ac.uk/collections?type=featured>

Musée d'Art moderne de la Ville de Paris (Париж) <https://www.mam.paris.fr/>

Musée national d'Art moderne — Centre de création industrielle (MNAM / CCI) (Париж) <https://www.centrepompidou.fr/fr/>

Galleria d'arte moderna (Милан) <http://www.gam-milano.com/it/le-collezioni/>

Museum of Modern Art / МоМА (Нью-Йорк) <https://www.moma.org/collection/>

Albertina (Відень) <https://www.albertina.at/>

Museum Moderner Kunst Stiftung Ludwig Wien/ MUMOK (Відень)

<https://www.mumok.at/>

Berlinische Galerie (Берлін) <https://berlinischegalerie.de/>

НЕОБХІДНЕ ОБЛАДНАННЯ

Блокнот для конспекту, ручка. Комп'ютерна техніка (ноутбук, планшет тощо) з можливістю виходу до мережі Інтернет. Програми, необхідні для виконання завдань: Microsoft Word.

МЕТА І ЗАВДАННЯ КУРСУ

Навчальна дисципліна «Історія зарубіжного мистецтва» (частина б) викладається студентам спеціальності 023 «Образотворче мистецтво, декоративне мистецтво, реставрація», ОПП «Мистецтвознавство» першого бакалаврського рівня вищої освіти.

Метою навчальної дисципліни «Історія зарубіжного мистецтва» (частина б) є набуття студентами системних знань з історії зарубіжного мистецтва, формування цілісного уявлення про стан і напрямки його розвитку, загальної картини еволюційних процесів в образотворчому мистецтві Європи та США за хронологічними та історичними реаліями, вміння аналізувати еволюцію на прикладі видатних історичних і сучасних взірців, що є надзвичайно актуальним в умовах нинішніх глобалізаційних процесів у світі.

Основними завданнями вивчення дисципліни є формування цілісного уявлення про стан й напрямки розвитку західноєвропейського мистецтва другої половини XIX – першої половини XX сторіч; виявлення регіональної й національної специфіки розвитку мистецтва країн Західної Європи в залежності від

історичних реалій; визначення художніх течій, напрямків, стилів, розвитку жанрів означеної доби; створення необхідної системи теоретичних знань, важливих для розуміння складної еволюції мистецького руху та пов'язаних з нею змін у художній системі, художніх формах, виражальних засобах; закріплення й розвиток навичок аналізу творів мистецтва, роботи з учбово-методичною й науковою літературою за проблематикою курсу.

КОМПЕТЕНТНОСТІ

Дисципліна «*Історія зарубіжного мистецтва*» (частина б) забезпечує низку компетентностей відповідно до спеціалізації 023 «Образотворче мистецтво, декоративне мистецтво, реставрація».

Загальні (базові компетентності):

- здатність спілкуватися державною мовою як усно, так і письмово ЗК 4;
- здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу ЗК 5;
- здатність застосовувати знання у практичних ситуаціях ЗК 6
- здатність генерувати нові ідеї (креативність) ЗК9.

Спеціальні (фахові) компетентності: ЗК4

- здатність розуміти базові теоретичні та практичні закономірності створення цілісного продукту предметнопросторового та візуального середовища ФК1;
- здатність володіти основними класичними і сучасними категоріями та концепціями мистецтвознавчої науки ФК2;
- здатність інтерпретувати смисли та засоби їх втілення у мистецькому творі ФК 5;
- Здатність використовувати професійні знання у практичній мистецтвознавчій діяльності ФК8.

ПРОГРАМНІ РЕЗУЛЬТАТИ НАВЧАННЯ

На підставі набутих компетентностей студент має демонструвати наступні знання та навички:

- застосовувати комплексний художній підхід для створення цілісного образу ПРН 1;
- аналізувати та обробляти інформацію з різних джерел 5;
- володіти фаховою термінологією, теорією і методикою образотворчого мистецтва ПРН 12;
- трактувати формотворчі засоби образотворчого мистецтва, як відображення історичних, соціокультурних, економічних і технологічних етапів розвитку суспільства, комплексно визначати їхню функціональну та естетичну специфіку у комунікативному просторі ПРН 11;
- застосовувати знання з історії мистецтв у професійній діяльності, впроваджувати український та зарубіжний мистецький досвід ПРН 6;
- популяризувати надбання національної та всесвітньої культурної спадщини, а також сприяти проявам патріотизму, національного самоусвідомлення та етнокультурної самоідентифікації ПРН 14.

ОПИС ДИСЦИПЛІНИ

Навчальна дисципліна «Історія зарубіжного мистецтва» (6 семестр) є частиною загального курсу «Історія зарубіжного мистецтва», складається з 2 модулів, які містять 8 тем, зв'язаних між собою змістовними складовими (5 кредитів ECTS).

На вивчення дисципліни відводиться 120 годин загальних, з яких 60 годин аудиторних занять (30- лекційних, 30 – практичних) і 60 годин самостійної роботи.

Змістовний модуль 7 «Західноєвропейське мистецтво другої половини ХІХ сторіччя»

Тема 1. Вступ до курсу. Мета, структура, завдання курсу. Загальна характеристика західноєвропейської художньої культури другої половини 19 – початку ХХ ст. Мистецтво Франції середини ХІХ сторіччя. Реалізм ХІХ сторіччя.

Тема 2. Напрямок імпресіонізму в європейському мистецтві другої половини ХІХ ст.

Тема 3. Стил ь модерн в європейському мистецтві кінця ХІХ ст. – початку ХХ ст.

Тема 4. Напрямок символізму кінця ХІХ ст. – початку ХХ ст.

Змістовний модуль 8 «Західноєвропейського мистецтва першої половини ХХ ст.»

Тема 5. Напрямок постімпресіонізму в європейському мистецтві кінця ХІХ ст. – початку ХХ ст.

Тема 6. Загальна характеристика західноєвропейської художньої культури першої половини ХХ ст. Мистецтво раннього авангарду. Фовізм. Перша хвиля німецького експресіонізму. Російський неоприми тивізм.

Тема 7. Європейське мистецтво між двома війнами. Мистецтво авангарду 1910-х – 1920-х років. Течії кубізм, футуризм, дадаїзм. Теорія і практика «безпредметництва».

Тема 8. Особливості творів образотворчого мистецтва «реалізму». Сюрреалізм. Друга хвиля німецького експресіонізму. Магічний реалізм. Теорія і практика соцреалізму.

ФОРМАТ ДИСЦИПЛІНИ

Теми розкриваються шляхом лекційних і практичних (семінарських) занять, а також самостійної роботи студента. Самостійна робота студента спрямована на закріплення лекційного матеріалу та підготовки до семінарів, модульних контрольних робіт, тест-опитувань, конспектування фахових публікацій тощо. Зміст самостійної роботи складає пошук наукової інформації, її систематизацію і аналіз, виклад у письмовій або усній формі (відповідно до вимог викладача). У самостійній роботі використовуються базова і допоміжна література, Інтернет-джерела, передбачено відвідування музеїв, галерей тощо. Додаткових завдань для самостійної роботи не передбачено.

СТРУКТУРА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

№ теми	Назва розділів, теми лекцій	Кіл. Год.	Анонс лекційного матеріалу

1.	Вступ до курсу. Мета, структура, завдання курсу. Самостійна робота	6 Год 6 год	Загальна характеристика західноєвропейської художньої культури другої половини ХІХ – початку ХХ ст. Криза традицій й зародження мистецтва модернізму. Мистецтво середини ХІХ сторіччя в протистоянні «офіційному» мистецтву. Жанрова своєрідність. Музеї та Салони. Реалізм ХІХ сторіччя. Барбізонська школа пейзажу. Творчість Г. Курбе. Мистецтво Мілле Семінар 1.
2.	Напрямок імпресіонізму в європейському мистецтві другої половини ХІХ ст. Самостійна робота	6 Год 6 год	Імпресіонізм як особливості й навички сприйняття перспективи. Історія імпресіонізму. Хронологічні межі. Історія виставок. «Сніданок» Е. Мане – геніальна наївність. Найважливіші імена. Мистецтво Пісарро, Сіслея, Моне, Ренуара, Дега, Морізо й інших. Творчий метод імпресіоністів. Семінар 2.
3.	Стиль модерн в європейському мистецтві кінця ХІХ ст. – початку ХХ ст. Самостійна робота	6 Год 6 год	Проблема стилю. Передумови. Хронологічні межі. Естетичні принципи. Іконографія модерну. Важливі імена. Національні варіанти. Смаки й вкуси індустріальної доби. Німецький веркбунд. Семінар 3.
4.	Напрямок символізму кінця ХІХ ст. – початку ХХ ст. Самостійна робота	8 Год 8 год	Символізм й англійські прерафаеліти. Літературний парадокс Гюїсманса – Біблія французького декаденства. Образ Саломеї в образотворчому мистецтві символістів. Мистецтво Г. Моро. Р. Брездін. О. Редон. П. де Шаванн. Мистецтво Набідів. Клуазонізм. Важливі імен (Серюзьє, Боннар, Валлатон ін.). Німецький символізм. Я. Тоороп.

			<p>Ф. Кнопф. Російський символізм: Врубель, Мусатов. Норвегія: Мунк. Мистецтво Т. Лотрека.</p> <p>Семінар 4.</p> <p>Модульна контрольна робота 1.</p>
5.	<p>Напрямок постімпресіонізму в європейському мистецтві кінця XIX ст. – початку XX ст.</p> <p>Самостійна робота</p>	<p>9 Год</p> <p>9 год</p>	<p>Р. Фрай – теоретик мистецтва. Виставка 1910-го р. «Мане та постімпресіоністи». Д. Ревальд – перший теоретик й історик постімпресіонізму. Аналітичні тенденції імпресіонізму. Мистецтво геніальних одинаків: П. Гоген, П. Сезанн, Ван Гог, А. Матісс, Ж. Сера, П. Синьяк, Т. Лотрек. Розвиток дивізіонізму, пуантелізму, синтетизму, неоімпресіонізму, експресіонізму, декоративізму, фовізму, кубізму. Хронологічні межі.</p> <p>Семінар 5.</p>
6.	<p>Загальна характеристика західноєвропейської художньої культури початку XX ст. Напрями історичного авангарду</p> <p>Самостійна робота</p>	<p>8 Год</p> <p>8 год</p>	<p>Мистецтво раннього авангарду. Основні проблемні зони. Хронологічні межі. Фовізм: історія, хронологічні межі, жанрові особливості. Мистецтво А. Матісса. Перша хвиля німецького експресіонізму. Е. Кірхнер. Хеккель. Шміт-Рутглуф. Роль В. Кандинського. «Синій вершник». Марке. Е. Шіле. О. Кокошка. Російський неопримітивізм (Гончарова, Ларіонов). Бубновий валет. Шевченко: теоретичні маніфести.</p> <p>Семінар 6.</p>
7.	<p>Європейське мистецтво між двома війнами.</p>	<p>8 Год</p>	<p>Мистецтво авангарду 1910-х – 1920-х років. Течії кубізм, футуризм, дадаїзм. Історія течій, хронологічні межі, важливі імена. Марінетті. Пікассо, Брак, Гріс. Дюшан. Теорія і практика «безпредметництва». Пуризм.</p>

	Самостійна робота	8 год	Кандинський, Малевич. Школа Баухауз. П. Клее. Метафізичний живопис: Д. де Кіріко. Неопластицизм. Д. Моранді й інгі. Російський конструктивізм. Семінар 7.
8.	Особливості творів образотворчого мистецтва «реалізму». Самостійна робота	9 год 9 год	Сюрреалізм. Історія, впливи, важливі імена (Ернст, Далі, Міро інш.). Друга хвиля німецького експресіонізму, історичні реалії, впливи. Г. Гросс, М. Бекман ін. Магічний реалізм (за німецьким критиком Франс Рох). Р. Магритт. М. Шагал. Теорія і практика соцреалізму як «офіційної ідеології мистецтва». Принципи та хронологічні межі. Провідні теми й жанри, стильові особливості. Коло митців. Семінар 8. Модульна контрольна робота 2.
	Загальна кількість годин	120 год	

ФОРМАТ СЕМЕСТРОВОГО КОНТРОЛЮ

В межах кожного модулю передбачено рубіжні етапи контролю для студентів денної форми навчання, що здійснюються під час практичних занять (виступів, усного опитування, тестування, самостійної роботи, конспектів фахових джерел) та написання модульних контрольних робіт. Для студентів заочної форми навчання формами контролю є контрольна робота.

Форма підсумкового контролю – іспит.

ШКАЛА ОЦІНЮВАННЯ*

Національна	Бали	ECTS	Диференціація А (внутрішня)	Національна	Бали	ECTS
відмінно	90–100	А	A+ 98–100	задовільно	64–74	D
			A 95–97		60–63	E
			A- 90–94	незадовільно	35–59	FX

добре	82–89	В	незадовільно (повторне проходження)	0–34	F
	75–81	С			

*Загальна кількість рейтингових балів на початок підсумкового тижня: min – 30, max – 90. Додаткові бали при складанні іспиту – min – 1, max – 10.

ПОЛІТИКА ОЦІНЮВАННЯ

Завдання мають бути виконані студентом в терміни і у форматі, встановлені викладачем. Недотримання дедлайну й формату (без поважних причин) впливає на оцінювання. Письмові творчі роботи повинні виконуватись студентом самостійно. Заборонене списування під час виконання письмових робіт та іспиту.

РОЗПОДІЛ БАЛІВ

Зміст. модуль	Тема, завдання	Форма звітності	Кількість рейтингових балів
M1.	T1	Семінар 1	0-7
	T2	Семінар 2	0-7
	T3	Семінар 3	0-8
	T4	Семінар 4	0-8
		Модульна. контр. робота 1.	0-15
M2.	T5	Семінар 5	0-7
	T6	Семінар 6	0-8
	T7	Семінар 7	0-7
	T8	Семінар 8	0-8
		Модульна .контр. робота 2.	0-15
		Усього балів до підсумкового тижня	Min-30 –max- 90
		Іспит:	0-10

КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ

А 90-100	(«відмінно» за національною шкалою, А — за шкалою ECTS) може отримати студент, який в повному обсязі опанував матеріал курсу, творчо підійшов до виконання завдань, професійно виконав усі завдання.
----------	--

B 82-89	(«добре» за національною шкалою, B — за шкалою ECTS) отримує студент, який добре опанував матеріал курсу, вчасно та якісно справився з усіма поставленими завданнями, творчо підійшов до виконання цих завдань, але при цьому зробив декілька незначних помилок
C 75-81	(«добре» за національною шкалою, C — за шкалою ECTS) отримує студент, який в цілому добре опанував матеріал курсу, вчасно та якісно справився з більшістю поставлених завдань, достатньо творчо підійшов до виконання цих завдань, але при цьому виконана робота мала значні недоліки.
D 64-74	(«задовільно» за національною шкалою, D — за шкалою ECTS) отримує студент, який не в повному обсязі опанував матеріал курсу, справився з переважною більшістю поставлених завдань або виконав усі завдання на недостатньо професійному рівні.
E 60-63	(«задовільно» за національною шкалою, E — за шкалою ECTS) отримує студент, який в недостатньому обсязі опанував матеріал курсу, справився з основними з поставлених завдань, але при цьому виконана робота має багато значних недоліків (неохайність виконання, відсутність творчого підходу, невчасна подача виконаної роботи тощо)..
FX 35-59	(«незадовільно» за національною шкалою, FX — за шкалою ECTS) отримує студент, який не впорався із головними задачами дисципліни, тобто не опанував більшість тем курсу, пропускав заняття без поважних причин, допустив значну кількість суттєвих помилок при виконанні завдань. Про відсутність належних знань свідчать незадовільні бали поточних завдань. У цьому випадку для одержання оцінки потрібна значна додаткова робота по виконанню усіх завдань дисципліни відповідно програми курсу і повторна перездача
F 1-34	(«незадовільно» за національною шкалою, F — за шкалою ECTS) отримує студент, який не володіє знаннями з дисципліни, не виконав програми курсу і, відповідно, не впорався з поточними перевітками та не склав залік. В цьому випадку передбачений обов'язковий повторний курс навчання.

СИСТЕМА БОНУСІВ

Передбачено додаткові бали за активність й творчі підходи щодо виконання отриманих завдань (1-3 бали), участь у науково-практичних конференціях за проблематикою дисципліни (10 балів).

ПРАВИЛА ВИКЛАДАЧА

На проведення занять з дисципліни «Історія зарубіжного мистецтва» розповсюджуються загальноприйняті норми і правила поведінки Вищої школи. Під час занять не допускаються дії, які порушують порядок і заважають навчальному процесу, будь то занадто гучне спілкування, вільне пересування аудиторією чи користування мобільним телефоном.

З боку викладача вітається активна участь студента і його власна думка в обговоренні актуальних питань історії класичного мистецтва, творчості певних

макістрів, наукових версій і творчих концепцій тощо. У разі відрядження, хвороби або іншої важливої причини, викладач має право перенести заняття на інший день за умови узгодженості з деканатом та існуючим розкладом занять. Про дату, час та місце проведення занять викладач інформує студентів через старосту групи.

Офіційним каналом комунікації з викладачем поза заняттями є електронні листи і тільки у робочі дні. Умови листування: 1) в *темі* листа обов'язково має бути зазначена назва дисципліни; 2) в полі тексту листа мають бути зазначені ім'я та прізвище того, хто звертається (анонімні листи не розглядатимуться); 3) файли (з текстами контрольних, тестових й інших завдань) підписувати таким чином: *прізвище_завдання*. Розширення: *текст* — *doc, docx, ілюстрації* — *jpeg, pdf*. Обговорення проблем, пов'язаних із дисципліною, у коридорах академії не припустимі. Можливе листування у Telegram та Viber.

Консультації з викладачем відбуваються за попередньою домовленістю (очна зустріч, GoogleMeet, Zoom). В кінці навчального семестру передбачена екзаменаційна консультація.

ПОЛІТИКА ВІДВІДУВАНOSTI

Причини пропусків занять студентами без поважних причин, рівно як і запізнення мають бути пояснені студентом в деканаті. У разі пропуску занять студентом, він має самостійно опрацювати матеріали тем і підтвердити його опанування відповідним виконаним етапом практичного завдання, а також відповідями на ключові запитання та зауваження з боку викладача. Довгострокова відсутність студента на заняттях без поважних причин дає підстави для незаліку з дисципліни і його можливого подальшого відрахування. Додаткові заняття з такими студентами не передбачені. Відсутність студента на контрольних перевірях практичних завдань безпосередньо впливає на зниження підсумкової оцінки.

АКАДЕМІЧНА ДОБРОЧЕСНІСТЬ

Під час навчання студенти зобов'язані дотримуватися правил академічної доброчесності. Це стосується всіх форм навчання, науково-творчої діяльності та звітності: виконувати вимоги навчального плану, графіка навчального процесу; систематично оволодівати знаннями, практичними навичками, професійною майстерністю, підвищувати загальний і культурний рівень тощо. Кожен випадок порушення академічної доброчесності розглядається як подія, що негативно впливає на реноме студента і оцінку його роботи. Засвідчений факт ненормативного складання заліку або виконання контрольної роботи (списування тощо) надає викладачу право вилучити студента з аудиторії і назначити йому повторний етап контролю із пониженням оцінки.

Корисні посилання:

<https://законодавство.com/zakon-ukrajiny/stattya-akademichna-dobrochesnist-325783.html>

<https://saiup.org.ua/novyiny/akademichna-dobrochesnist-shho-v-uchniv-ta-studentiv-na-dumtsi/>

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА З ДИСЦИПЛІНИ ОСНОВНА ЛІТЕРАТУРА

Березіна І. В. Історія зарубіжного мистецтва : навч. посіб. для студентів мистец. спец.; М-во освіти і науки України, Кам'янець-Поділ. нац. ун-т ім. І. Огієнка. Кам'янець-Подільський : Сисин О. В. : Абетка. 2015. 75 с.

Білан Т.О. Історія зарубіжного мистецтва: методичні матеріали до семінарських занять. Навчальний посібник. – Дрогобич: РВ ДДПУ імені Івана Франка. 2011. 189 с. 2.

Велика ілюстрована енциклопедія історії мистецтв / пер. з англ. К.: Махаон-Україна. 2007. 512 с.

Вентури Л. Художники Новейшего времени. М. 1956.

Верман К. История искусства всех времен и народов. М., 2001.

Драч Г.В. Історія мистецтв. 2013.
https://stud.com.ua/13552/kulturologiya/istoriya_mistetstv

Ильина Т.В. История искусств. Западноевропейское искусство. М., 1999.

Куліш О. Історія зарубіжного мистецтва. ЧНУ ім. Б. Хмельницького. 2015. 276 с.

Раздольская В. Европейское искусство 19 века. Классицизм. Романтизм. СПб, 2005.

ДОДАТКОВА ЛІТЕРАТУРА

Алпатов М. В. Этюды по истории западноевропейского искусства. М. 1963.

Бобринская Е. Русский авангард: границы искусства. М., 2006.

Вентури Л. От Мане до Лотрека. М. 1958.

Вентури Л. Художники Нового времени. М. 1956.

Вёрман, К. История искусства всех времен и народов (Европейское искусство средних веков) / К. Вёрман. М. 2000.

Власов, В. Г. Большой энциклопедический словарь изобразительного искусства: в 8 т. СПб. 2000.

Герман М. Импрессионизм: основоположники и последователи. СПб: Азбука-классика. 2008.

Голомшток И. Тоталитарное искусство. М., 1994.

Гомбрих Э. История искусства. М., 1998.

Калитина Н. Н. Французское изобразительное искусство конца XVIII—XX веков. Л. 1990.

Кларк, К. Пейзаж в искусстве / К. Кларк. СПб. 2004.

Кларк К. Советский роман: история как ритуал. Екатеринбург: Изд-во Урал. гос. ун-т, 2002. 262 с.

Морозов А. И. Соцреализм и реализм. — М.: Галарт, 2007. 271 с.

Перрюшо, А. Жизнь Ренуара / А. Перрюшо. Киев. 1994.

Перрюшо, А. Поль Сезанн / А. Перрюшо. Киев : Мицтество. 1994.

Перрюшо, А. Эдуард Мане / А. Перрюшо. М., 2000.

Плампер Я. Алхимия власти. Культ Сталина в изобразительном искусстве. М., 2010.

Полевой В. М. Искусство XX века. 1901-1945. М., 1991

Прокофьев В. Н. Постимпрессионизм. М. 1973.

Прокофьева М. Н. Эдуард Мане / М. Н. Прокофьева. М., 1988.

Ревалд Д. История импрессионизма. Л., 1959 (и др. изд.).

Ревалд Д. Постимпрессионизм. Л., 1962 (и др. изд.).

Сарабьянов Д. В. Стиль модерн. Истоки, история, проблемы. М., 1989

Символизм: энциклопедия / сост. Г. В. Дятлева, Е. Н. Биркина. М. : ОЛМА-ПРЕСС, 2001.

Тайандье, И. Клод Моне / И. Тайандье. М., 1995

- Турчин В. С. По лабиринтам авангарда. М., 1993.
- Харрис, Н. Густав Климт. Жизнь и творчество / Н. Харрис. М. : Спика, 1995.
- Холл Дж. Словарь сюжетов и терминов в искусстве. М., 1996.
- Хмельницкий Д. Зодчий Сталин. М., 2007.
- Чегодаев, А. Д. Импрессионисты / А. Д. Чегодаев. М., 1971.
- Чегодаев, А. Д. Статьи об искусстве Франции, Англии, США XVIII–XX вв. / А. Д. Чегодаев. М., 1978.
- Эстетика Морриса и современность / под ред. В. П. Шестакова. М., 1987.
- Якимович, А. К. Двадцатый век. Искусство. Культура. Картина мира: От импрессионизма до классического авангарда / А. К. Якимович. М. : Изд. дом «Искусство», 2003.
- Янсон Х. В., Янсон Э. Ф. Основы истории искусств. СПб, 1996.